

Oponentský posudok doktorandskej práce

Mgr: Helena Stranjik: Jazykové biografie a sociální sítě příslušníků české národnostní menšiny (na příkladu česko-chorvátského a chorvátsko-českého bilingvismu Čechů v Chorvátsku). Disertační práce. Vedoucí práce: doc. PhDr: Mira Nábělková, CSc. Praha: Katedra jihoslovanských a balkanistických studií, Filozofická fakulta UK 2017. 283 s.

Základným cieľom dizertačnej práce Mgr. Heleny Stráníkovej bolo prispieť do studnice poznania jazykového správania príslušníkov českej menšiny z českých i zmiešaných česko-chorvátskych rodín, žijúcich na území Chorvátska. Hneď na začiatku posudku môžem konštatovať, že dizertantka tieto ciele v plnej miere splnila a v mnohom aj prekonalala očakávania, keď ide o jazykové, etnické, kultúrne a spoločenské rozmery najnovších poznatkov o tejto menšine. Náročnosť spracovanej problematiky sa odzrkadľuje hlavne v tom, že doteraz okrem starších prác dialektologického charakteru, napríklad profesora belehradskej univerzity Dragutina Mirkovića, a prác etnologického charakteru, podrobnejším výskumom českej menšiny v Chorvátsku so zameraním na jazyk sa systematickejšie nezaoberal nikto, a to ani v Českej republike, ani v Chorvátsku. Autorka sa preto musela rozhodnúť, akou cestou sa vybrať a zvolila si sociolingvistickú. V menšinovej problematike sa v úvode dobre zorientovala: v práci nevynechala hádam ani jednu významnejšiu prácu o českom jazyku v Chorvátsku, o českej menšine v Chorvátsku vo všeobecnosti, o vzniku tejto menšiny a jej demografickom vývine, legislatívnom ošetrovaní a pod. Autorka všetkým týmto otázkam venovala rovnaký dôraz a takmer rovnaký priestor, čím sa jej práca na jednej strane ubrala smerom do extenzity a na druhej strane zahmlila jasné závery. Pritom cituje staršie práce Aloisa Šemberu, Karla Lambla, Jana Auerhana, Rudolfa Turčina, práce krajanských bádateľov Josefa Matuška, Otta Sobotku, Otokara Sakača, Otokara Koloucha, Anny Vodvárkovej, Jiřiny Staňovej, Karela Bláhu, Silvie Sittovej, Sinišu Njegovana Stáreka, Václava Vjenceslava Herouta, cituje práce chorvátskych publicistov Marijana Lipovca, Franja Vondráčka i popredných českých historikov Jana Pelikána, Hany Pelikánovej, Václava Šrámka, Jaroslava Pánka a mnohých ďalších autorov -, použitú literatúru, pramene a zdroje uvádza na s. 171 - 181). Silnou stránkou dizertačnej práce je práve tento vyčerpávajúci prehľad literatúry o českej menšine v Chorvátsku. Zároveň sa tu prejavujú aj slabšie stránky

jej práce, lebo sa uspokojila deskripciou prameňov a zdrojov a nie aj kritickým postojom k nim a tak jej práca nabrala aj eklektický charakter. Eklektickosť je však vlastnosťou mnohých autorov, ktorí sa zaoberajú menšinovými jazykmi a menšinovou problematikou vôbec. Zrejme ju k tomu motivovala i príležitosť poukázať na mnohorozmernosť českej menšiny a českého jazyka mimo metropolitného prostredia. Helenu Stráníkovú komplexnosť jazykovej reality priam fascinovala a to miestami do takej miery, že sa dala ňou uniesť a vo výklade problematiky si vystačila pozitivistickým prízemím. V pasážach venovaných analýze jazykových biografii, čo tvorí jadro práce, a v menšej miere aj v častiach práce o jazykových sieťach, autorka už prezentuje kritickejší pohľad, vlastné postoje a tvorivejší prístup.

Ešte predtým než sa sústredila na problematiku jazykových biografii Čechov v Chorvátsku musela riešiť viacero teoretických a metodologických otázok. Jednou z nich je otázka národnostných menšín, ktorá sa do polovice dvadsiateho storočia javila ako problémová, jednak v bývalej Juhoslávii, jednak v ostatných krajinách strednej Európy. H. Stráníková si však osvojila moderný postoj a národnostnú a jazykovú menšinu vníma v duchu akéhosi kultúrneho bohatstva, resp. ako sama píše „různorodost národů, jazyků a kultur jsou dnes převážně vnímány jako součást ekologie životního prostředí a součást biodiverzity“ (s. 11) daného regiónu. Nie je však takáto zmena vedeckej a postojovej paradigmy v chorvátskom prostredí, keď ide o českú menšinu deklaratívneho charakteru? Dizertantka uvádza rad dokladov jazykového, spoločenského, kultúrneho, legislatívneho charakteru, ktoré svedčia v prospech liberálnych konceptov pojmu menšina a jej ochrany, zdá sa však, že nevysvetlila v dostatočnej miere ambivalentnosť tohto pojmu. Je česká menšina bohatstvom pre celkové chorvátske spoločenstvo? Vníma to tak aj majoritné spoločenstvo? Alebo to jednostranne vníma ako bohatstvo iba minorita? Alebo metropolitné spoločenstvo na druhej strane? Ak sú odpovede prevažne kladné, ako potom vysvetlí silnejúce jazykovoasimilačné trendy práve v období deväťdesiatych rokov minulého storočia po dnešné dni? S tým potom súvisí aj otázka materinského jazyka, ktorého sa dotkla v teoretickej časti, ale materiál jazykových biografii, ktorý priložila v prílohe svedčí i o tom, že tu máme dočinenie s kategóriou posuvnej hranice. Pri obhajobe by sa autorka mohla prípadne o tom tiež vyjadriť.

Autorka okrem iného konštatuje, že práva českej menšiny sú v Chorvátsku legislatívne dobre opatrené a to nielen chorvátskou legislatívou, ale i medzinárodným právom, napríklad Európskou chartou regionálnych či menšinových a jazykov, ktorú Chorvátsko podpísalo roku 1998. Poukázala však aj na viaceré problémy s ich implementáciou v praxi. Pri obhajobe by som privítal autorkin názor na zužovanie a stratu predtým nadobudnutých práv českej menšiny a ako sa to prejavuje na jazykovej krajine i jazykovom sebavedomí

Čechov v Chorvátsku. Mám na mysli napríklad otázku dvojjazyčných nápisov v Slavónsku a pod.

Pri analýze jazykových biografíí použila produktívne metódy diskurznej analýzy, jazykovej kontaktológie, sociolingvistiky, ekolingvistiky i kvalitatívne metódy. Nesnažila sa svoj výskum okoreniť kvantitatívnymi metódami. Vyšla sa tak istému redukcionizmu a násilnému zovšeobecňovaniu údajov, ktoré získala analýzou troch rozvetvených českých rodín v Chorvátsku. Tak sa jej podarilo na prípade týchto troch rodín odokryť a zinterpretovať rad pozoruhodných javov o fungovaní jazyka v menšine, v globálnejších rozmeroch i o fungovaní samotnej menšiny, ako i o uvažovaní príslušníkov menšiny o svojom jazyku a o zaobchádzaní so svojím jazykom a jazykmi spoločenského prostredia. Za najhodnotnejšiu časť práce bezpochyby treba považovať práve materiállovú zložku, čo bolo zložité získať nielen z aspektu času, ale i z technického aspektu. Hoci autorka nevyčerpala všetky jazykové, komunikačné aspekty a hlavne jazykovokontaktologické, ktoré sú v jazykových biografiách zachytené, nie je to prekážkou pre celkové hodnotenie jej práce. Rovnako ako ani viaceré prípady nepresného uvádzania reálií, napr. pomenovanie Štát Slovincov, Chorvátov a Srbov (1918) miesto oficiálneho názvu Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov a pod. Nedostatky podobného druhu vyvážila jazykovou charakteristikou chorvátskej menšiny v Chorvátsku, interpretáciou komunikačných stratégií, aspektov a smerovaní češtiny ako minoritného jazyka. Na záver by ma zaujímala aj jedna drobnosť súvisiaca s používaním formy vlastného mena autorky v kontexte výskumnej témy: ako vysvetlí skutočnosť, že svoje práce publikované v Chorvátsku uvádza v prechýlenej podobe a v Českej republike v neprechýlenej?

Autorka dizertačnej práce dodržala všetky štandardy formálneho charakteru (jazykové, štylistické, kompozičné) i etického charakteru a splnila aj všetky ostatné kritériá stanovené pre vypracovanie záverečných prác.

Na základe zistených skutočností môžem konštatovať, že dizertačná práca Mgr. Heleny Stráníkovej *Jazykové biografie a sociální sítě příslušníků české národnostní menšiny (na příkladu česko-chorvatského a chorvatsko-českého bilingvismu Čechů v Chorvatsku)* splňuje požiadavky kladené na dizertačnú prácu v odbore Slovanské filológie a preto ju odporúčam na obhajobu a predbežne klasifikujem ako prospela.